

ISSN 1829-0531

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԵՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ
4 (38)

ԵՐԵՎԱՆ - 2017

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՅ
АРМЕНОБЕДЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
JOURNAL FOR ARMENIAN STUDIES

Հիմնադիր՝ «Նաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան» հիմնադրամ

Խմբագրական խորհուրդ՝

Ռ.Կ. Միրզախանյան (նախագահ),

Մ. Գ. Գիլավյան (գլխավոր խմբագիր),
Ա. Ա. Ավագյան, Ս. Գ. Դանիելյան, Ա. Գ. Դուրխանյան,
Ա. Կ. Եղիազարյան, Լ. Մ. Խաչատրյան, Ա. Վ. Գալստյան,
Հ. Հ. Հակոբյան, Վ. Գ. Համբարձումյան, Լ. Ե. Հովհաննիսյան,
Ա. Ա. Մակարյան, Ռ. Ռ. Ղազարյան, Է.Ս. Մկրտչյան, Ս. Պ. Մուրադյան,
Ա. Սեփեթճյան (Բեյրութ), Հ. Նալբանդյան (ԱՄՆ), Մ. Աղամյան (Մեծ Բրիտանիա)

Լ. Մ. Ալեքսանյան (տեխնիկական խմբագիր)

Գրանցման վկայական՝ 211.200.00182

Գրանցման տարեթիվը՝ 26.03.2003 թ.

Պարբերականությունը՝ եռամսյա

Նյութերն ընդունվում են համակարգչային շարվածքով, չեն վերադարձվում:

Արտատպության ղեկըրում եղումը «Հայագիտական հանդես»-ին պարտադիր է:

«Հայագիտական հանդես» ամսագիրն ընդգրկված է թեկնածուական առեկաթսությունների արդյունքների հրատարակման համար ԲՈՂ-ի կողմից ընդունելի պարբերական գիտական հրատարակությունների ցանկում (12.05.06թ. 133-01):

Մեր հասցեն՝ Երևան, Ալեք Մանուկյան փ. 13, հեռախոս՝ 55-60-30 (1-20)

Էլեկտրոնային փոստ՝ alexanyan00@mail.ru

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԵԱՐՈՒՐՑԱՆ

ԵՊՀ դոցենտ,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու
E-mail: h.sharuryan@ysu.am
ՀՏԴ 821.111.0

ՀՈԳՈՒ ԶԱՐԹՈՆՔԸ ԴԵՅՎԻԴ ԼՈՈՒՐԵՆՍԻ «ՄԱՐԴ, ՈՐ ՄԱՀԱՑԵԼ
ԷՐ» ՊԱՏՄՎԱԾՔՈՒՄ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Դեյվիդ Հերբերտ Լոուրենս, պատմվածք, հոգի, հարություն, երևութական աշխարհ, սեր, մահ, հիասթափություն, միախառնություն, զարթոնք:

Ключевые слова и выражения: Дэвид Гербердт Лоуренс, рассказ, душа, воскресение, воображаемый мир, любовь, смерть, разочарование, одиночество, пробуждение.

Key words and expressions: David Herbert Lawrence, story, soul, resurrection, phenomenal world, love, death, disappointment, loneliness, revival.

Մարդկությունն իր զարգացման տարբեր փուլերում միշտ էլ առանձնակի խառնադասանքով է վերաբերվել հոգու գոյության խնդրին, փորձել հավաստել վերջինիս գոյությունն ու այդ ճանապարհին ցուցաբերել բազում, հաճախ հակասական և ինչ-որ տեղ նաև անմեկնելի մոտեցումներ, որոնք բնականաբար դրսևորվել են ազգային մշակույթում ու ձեռք բերել որոշակի ձևակերպումներ: Ուստի միանգամայն տրամաբանական է ու ակնկալելի, որ այս հիմնահարցն ամենից առաջ իր արտացոլումը պիտի գտներ գրականության էջերում, քանի որ, ինչպես քաջ հայտնի է, հենց գրականությունն է ցանկացած ազգի հիմնասյունը, գաղափարների խոստատիզոն ու փիլիսոփայական մեկնությունների բեմահարթակը:

Գրականությունը ևս, ինչպես ցանկացած այլ երևույթ, անշուշտ, ունի իր պատմությունը, որը բացահայտում է տվյալ ժողովրդի մշակույթի բնորոշ գծերն ու առանձնահատկությունները, ուրույն մտածելակերպը, ցույց է տալիս վերջինիս անցած ուղին և կորահայտ մեկնումները, իսկ այս առումով անզիական գրականությունն ամենևին էլ բացառություն չէ, այլ, ընդհակառակը, առավել քան ուշագրավ է քանի որ անցել է զարգացման բավական երկար ու տարամետ ճանապարհ:

20-րդ դարակզբի առաջին երեք տասնամյակներին անզիական գրականության մեջ ձևավորվում է մոդեռնիզմը, որը Կիկտորյան դարաշրջանի առաջացրած հիասթափության ու դարվիկյան գաղափարների ծննդի արդյունքն էր: Թեպետ այն հանդես եկավ որպես

ընդվզում նախորդ ժամանակաշրջանի գաղափարախոսության դեմ, բայց գրողներին ունակ (Յոնաս Հարզի, Ջոն Գոլստորսի, Ջեյմս Ջոյս և այլք) շարունակում էին պահպանել որոշակի ավանդույթներ և իրենց ստեղծագործություններում սուրբ էին տալիս անգլիական կերտվածքին բնորոշ պահպանողականության սկզբունքներին:

Մոդեռնիզմի ծագման վաղ տարիներին գրական ասպարեզում հայտնվում է անգլիացի վիպասան, բանաստեղծ, թատերագիր, էսսեագիր, գրաքննադատ ու նկարիչ Նեյվիլ Հերբերտ Լոուրենսը (1885 – 1930), որը վերոհիշյալ ժամանակաշրջանի ամենաշանավոր, բայց նաև ամենից վիճահարույց ներկայացուցիչն է: Նրա գրիչը բավական բեղմնավոր է և ընդգրկում է ոչ միայն տարբեր ժանրերի գրական երկեր սկսած վեպերից, պատմվածքներից մինչև նամակներն ու գրաքննադատական աշխատությունները, այլև ուշաբժան է թեմատիկ առումով, քանի որ առաջադրում է ժամանակի տեսակետից բավական համարձակ հարցադրումներ՝ զգացականություն, բնագոյ, սեռային փոխհարաբերություններ և կրոնական մեկնումներ ու, ի հակադրություն այլ մոդեռնիստ գրողների (Ջեյմս Ջոյս, Վիրջինիա Վուլֆ), որոնք սուսկ ձգտում էին գրական երկերի ձևային ծայրահեղացման, իր առաջնային նպատակը համարում էր գրականության մեջ արժարժվող հիմնահարցերի ընդլայնումը: Ուստի բնավ զարմանալի չէ, որ նման առաջադեմ գրողը, որի գաղափարների ձևավորման վրա, ի դեպ, նկատելի է Ջ. Ֆրոյդի հոգեվերլուծության ազդեցությունը, ենթարկվել է հալածանքների և հարկադրված բռնել կամավոր աքսորի ճամփան: Ահա թե ինչպես է վիպասանն անգլիացի գրող ու նշանավոր գրաքննադատ Ջոն Միդլթոն Մյուրին ուղղված նամակում բնութագրում սեփական կյանքի այդ տարիները, որոնք ներառում են 1919-1922 թվականները. «Այս վերջին չորս տարիները բավական վայրենի ու խոտագնացության տարիներ էին»¹: Այս ամենի տրամաբանական հանգուցայունումն են հեղինակի անտիպ երկերը, որոնք արգելվել էին ու հրատարկվեցին միայն նրա մահից հետո:

Նեյվիլ Լոուրենսի թողած գրական ժառանգության առավել հիմնովին ուսումնասիրության համար բավական ուշագրավ է նաև վերջինիս թողած հարուստ նամակահին, որի շնորհիվ հետագա սերունդների այցի առջև կերտվում է գրողի յուրօրինակ ու համարձակ դիմանկարը: Այս առումով հետաքրքրական է հատկապես 1908-ի ապրիլին իր ժամանակին բավական հայտնի սոցիալիստ ու կանանց իրավունքների պաշտպան Բլանշ Ջեննինգսին ուղղված նամակը, ուր վիպասանն ամբողջացնում է կյանքի հանդեպ իր անօրինակ վերաբերմունքն ու գրում. «Եթե ես ընտրության

¹ Letter to J. M. Murry, 2 February, 1923

հնարավորություն ունենայի, ապա կկառուցեի մի մահաբեր սենյակ, որն այնքան մեծ կլիներ, որքան Բուրեղապակա պալատը, իսկ ներսում մեղմ կնվազեր գինավորական նվազախումբը, և պայծառ շարժապատկեր կլիներ: Հետո կգնայի հետնաբակերն ու գլխավոր փողոցները և ներս կբերեի բոլոր տկարներին, կաղերին ու խեղձածներին: Ես նրանց նրբորեն ներս կառաջնորդեի, և նրանք ինձ կժպտային հոգևաբեկ, իսկ նվազախումբը կհեղեղեր «Երգչախմբային ալեյուխան»²: Ասել է թե՛ գրողի համար կյանքի բացասական կողմերից ազատվելու միակ ընդունելի ելքը մահն է:

Արձակագրի անցած ուղին հետաքրքրական է ոչ միայն իր բարդություններով, կրած զրկանքներով ու հալածանքներով, այլև այդ ամենի գրական արգասիքներով, որոնցից մասնավորապես ազդեցիկ է 1928 թ. գրված «Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքը, որը, սակայն, այս խորագրով լույս է տեսել հեղինակի մահից հետո՝ 1931-ին: Նախապես այն հայտնի է եղել «Փախուստի դիմած արաղաղը» վերնագրով և տպագրվել է հեղինակի մահից մտավորապես մեկ տարի առաջ՝ 1929-ին: Այն, ի դեպ, Դ. Լուսինսի համար առավել սիրելի ու նախընտրելի տարբերակ էր, բայց քիչ անց հրատարակիչներից մեկին հաջողվում է մահամերձ գրողին համոզել փոխել այդ վերնագիրը, և ընթերցողի սեղանին հայտնվում է հենց այս վերջնական տարբերակը: Հատկանշական է, որ հեղինակը պնդել է, որ սկզբնական վերնագիրը պահպանվի որպես ենթախորագիր:

Նշելի է, որ Դ. Լուսինսի կենսագրության անբաժանելի ու կարևոր մասն է կազմում 1927-ին նրա ձեռնարկած ճամփորդությունը դեպի Իտալիա, մասնավորապես Տոսկանիա, ուր վիպասանն իր մտքմազույն ընկերոջ աներիկացի նկարիչ, գրող և գիտնական Էրլ Չևերի Բրյուսթերի հետ այցելում է հնագիտական արժեք ունեցող բոլոր դամբարանները և գրում «Էսքիզներ Էտրուսկյան վայրերի մասին» գրական երկը, որը տպագրվում է հեղինակի մահից հետո՝ 1932-ին: Այստեղ գրողը պատկերում է Հոսմի գեղեցիկ պատմությունն ու այն հակադրում բռնակալ Բենիտո Մուսոլինիի ստեղծած ֆաշիստական Իտալիային: Այս նույն ուղևորության արդյունքում նա կերտում է նաև արտասովոր բովանդակությամբ մի պատմվածք, որի թեման Հիսուսի հարությունն է, գրողը ոչ միայն հավաստում է որ Քրիստոսը բնավ էլ չի մահացել խաչի վրա, այլ ավելի հեռուն է գնում ու պատկերում մարդկությանից, սեփական ուսմունքից հիասթափված Փրկչին: Այսինքն՝ Դ. Լուսինսը պատմվածքի գլխավոր թեման դարձնում է անանձնականության խեղճիքը, ամբողջ պատումի ընթացքում պարբերաբար հնչում է միակողմանի նվիրումի և չվստահաված

² The Letters of D. H. Lawrence. Cambridge University Press, 2002, pp. 365-366

անանձնականության մոտիվը, որը հանգեցնում է գլխավոր հերոսի ներաշխարհում դավաճանվածության ու հիասթափության առաջացմանը, հարկադրում վերջինիս երես թերել համայն մարդկությունից, ստեղծել սեփական կոզմոսն ու ապրել ներփակված աշխարհում, որտեղից կարող է անհատին դուրս կորզել միայն իրական սերը:

Նման ստեղծագործությունը, հարկավ, չէր կարող արժանանալ միանշանակ ընդունելության, ուստի այն ունեցավ թե՛ շատագուվներ և թե՛ խիստ քննադատներ: Ինչ վերաբերում է գրողին, ապա ևս ինքն իր մասին հավաստում է. «Ես խորապես հավատացյալ եմ ու հարգանք եմ տածում Հիսուսի հանդեպ, գոնե որպես խորհրդանիշ, քանի որ անկարող եմ ընդունել շատ բան այն ամենից, ինչ կրա մասին ասում են եկեղեցին ու աստվածաբանությունը»³: Իսկ արդեն հիշյալ է: Քրյուսթերին ուղղված ևամակում գրում է. «Ես Հարության մասին պատմություն գրեցի, ուր Հիսուսն արթնանում և ամեն ինչի հանդեպ հիասթափություն է զգում ու այլևս անկարող է դիմանալ հին ամբոխին, այնպես որ ամեն ինչին վերջ է տալիս: Իսկ ապաքինվելուն զուգանե՞ս հայտնաբերում է, թե ինչպիսի գարմանալի վայր է երևութական աշխարհը, շատ ավելի հրաշալի, քան որևէ փրկություն կամ երկինք, և շնորհակալություն է հայտնում իր աստղերին, որ այլևս որևէ առաքելություն չունի կատարելու»⁴:

«Մարդը, որ մահացել էր կամ փախուստի դիմած արագադը» պատմվածքն սկսվում է արադաղի նկարագրությամբ, որին գյուղացին ու իր կիներ ոտքից կապած զերի էին պահում և տեսնելով ազատվելու կրա զուր ջանքերը չարախիեղ հրճվում: Բայց այդ ջանքերին ի վերջո հաղթանակով են պսակվում, և երբ արադաղն ազատվում ու տարօրինակ սուր ձնոցով ազդարարում է իր փրկության մասին, ևույն պահին մի մարդ, որի անունն այդպես էլ չի նշվում ամբողջ պատումի ընթացքում, ցրտահար ու ընդարմացած, դամբարանում արթնանում է խոր քնից: Ակնհայտ է, որ արադաղն ու մարդը միևնույն խորհրդանիշի երկու կողմերն են, առաջինը նոր կյանքն է, որ լի է ծլարձակող սպասումներով, իսկ երկրորդը՝ այդ սպասումները ճաշակած ու խորապես հիասթափված, դավաճանված մարդ արարձը:

Խնդրո առարկա պատմվածքը քաղկացած է երկու մասից. առաջին հատվածը, որ նախապես հեղինակն անվանել է «Նորածին արադաղը», գրվել է 1927-ին՝ Էտրուսկյան դամբարաններ կատարված այցելության ժամանակ, իսկ երկրորդ մասը՝ 1928թ. Շվեյցարիայում: Թեմատիկ առումով

³ http://www.e-reading.club/chapter.php/59532/32/Faulte_-_Krotovye_nory.html

⁴ Lawrence D. H., Dying Game, 1922-1930, Cambridge University Press, p 507

ևս վերոհիշյալ ստեղծագործությունը կարելի է համարակրթն բաժանել երկու հստակ հատվածների. մի կողմից մեկության և հիասթափության զգացում ու անցադի սին արարների գիտակցում, մյուս կողմից անցած կյանքի վերախնամախոսություն և կնոջ հանդեպ ծագած սիրո արդյունքում նոր կյանքի ծլարձակում:

Պատմվածքի առաջին իսկ էջերից ընթերցողի համար պարզ է դառնում վերակենդանացած անանուն գրական հերոսի իսկությունը, և միաժամանակ ակնհայտ է նաև այն ներքին դրաման, որը կնդրում է վերջինիս ներաշխարհը, քանի որ արդյունք է խորագույն հիասթափության ու մեկության. «Մի խոր, խոր սրտխառոտը պատեց նրան շարժվելու նախազգացման պահին: Նա նյարդայնացավ տարօրինակ, անսպասելի շարժման զգացողությունից, որ արդեն արթնացել էր ներսում, շարժում հեռու գեպի գիտակցություն: Նա դա չէր ուզում: Նա ցանկանում էր մնալ դրսում՝ այնտեղ, ուր անգամ հիշողությունն է բացարձակապես մահացած»⁵:

Լուսրենայան Հիսուսը աշխարհից հիասթափված, մարդկանցից դավաճանված և մեկության տեսչանքով լեցուն կերպար է, որը թեպետ մարմնով վերակենդանացել է, բայց հոգեպես նույնքան մահացած է, որքան և նախքան հարություն առնելը՝ «Նա մենակ էր և մահացած լինելն ավելին էր, քան միայնությունը»⁶: Եվ ահա աշխարհից օտարացած ու վտարված Հիսուսը «բայում էր առաջ սպիներով ծածկված ոտքերով, և ոչ այս աշխարհից էր, ոչ էլ այն: Նա ոչ այստեղ էր, ոչ այնտեղ, ոչ տեսնում էր, ոչ էլ կորցրել էր տեսողությունը. նա անորոշության մեջ առաջ էր շարժվում, հեռանալով քաղաքից ու դրա ռատիկանական տեղամասերից տարակուսում, թե ինչու է ստիպված ճամփորդել, բայց միաժամանակ մոզված աղոտ, խոր սրտխառոտից դեպի հիասթափությունն ու վճռականությունը, որն ինքն էլ չէր գիտակցում»⁷:

Պատմվածքի բավական ուշագրավ դրվագներից է կյանք վերադարձած Հիսուսի (նրան, ի դեպ, հեղինակը միշտ անվանում է «մարդը, որ մահացել էր») և փախուստի դիմած քաղաղի ու վերջինիս տիրոջ հասարակ գյուղացու հանդիպումը: Գեղջուկը շփոթված ու արսափած, ակնդեղ նայում է «մահվան պես ճերմակ երեսին այն մարդու, որը մահացել էր, որի վրա թարացել էր կարծես մահվան պահին աճած մորուքը, և այդ լայն բացված, սև, մոայլ աչքերին, որոնք մահացել էին, և մոմե ճակատի

⁵ Lawrence D. H., "The Man Who Died", "Love Among the Haystacks and other Stories", Penguin books, 1985, London, p 127

⁶ Նույն տեղում, էջ 128:

⁷ Նույն տեղում, էջ 129:

վրայի վիճված վերքերին»⁸։ Այս առաջին հանդիպման պահին էլ Դ. Լուրենսը հնարամտորեն պատկերում է սովորական մահկանացուի գյուղացու և ևույն հասարակ մարդկանցից դավաճանված ու հիասթափված Հիսուսի միմյանց լրացնող, բայց միաժամանակ նաև հակասող բնութագիրը։ Հարությունն առած խոժոժազև տղամարդը գյուղացուն հանգստացնում է ու բազատում քվացյալ առեղծվածը։ պարզապես իրեն խաչողները վերջինիս իջեցրել էին խաչից ու թաղել դամբարանում, երբ ինքը դեռ ողջ էր, ուստի ուշքի գալուն պես հեռացել էր իր գերագմանից. «Նա սև, անտարբեր աչքերով նայեց գյուղացու արագաշարժ ու խորամանկ աչքերի մեջ։ Գյուղացին դողաց և անուժ էր այդ մահացու անտարբերությունն ու տարօրինակ, սառը հաստատակամությունն արտահայտող հայացքի առջև»⁹։ Վերակենդանացած Հիսուսը գյուղացուն խեղդում է մի քանի օրով սպաստան տալ իրեն և հավաստիացնում է, որ պատրաստվում է հեռանալ քաղաքից։ Ուշաբժան է, որ հարությունն առած մարդկության Փրկիչն ապրում է մարդկանց մեջ, սակայն իր սեփական ուրույն աշխարհում, բայց անգամ իր իսկ ձեռքերով կերտած ներաշխարհում նա միայնակ է։ «Իր սեփական աշխարհում նա միայնակ էր, բացարձակապես միայնակ։ Իրեն շրջապատող ամեն բան այն աշխարհում էր, որը երբեք չէր մահացել։ Բայց նա ինքը մահացել էր կամ սպանվել էր ու դուրս նետվել այս ամենի միջից ու հիմա մնացել էր սոսկ անիմաստ սրտխառնուրը բացարձակ հուսախարության հանդեպ»¹⁰։

«Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքի առանցքային գաղափարը, այնուամենայնիվ, հոգու զարթոնքի յուրօրինակ փիլիսոփայությունն է, որը հեղինակն իրականացնում է Հիսուսի և փախուստի դիմած արադաղի հարաբերությունների պաթետիկ նկարագրությամբ. արադաղը փախչում է, բայց գյուղացուն հաջողվում է վերստին բռնել նրան, վերադարձնել տուն ու ետից կապել, իսկ այդ ևույն տանը հանգրվանած Հիսուսը, որն անհաղորդ է շրջապատող աշխարհին, ականջալուր է սոսկ արադաղի ձայնին ու շարժումներին։ Հիսուսը «հարություն էր առել առանց ցանկության, առանց անգամ ապրելու ցանկության, դատարկված ներաշխարհով, ուր կար սոսկ օրավոր աճող հիասթափություն, որ սրտխառնուր էր առաջացնում այնտեղ, ուր մի ժամանակ իր կյանքն էր եղել։ Մինչդեռ գուցե հիասթափությունից էլ կար ավելի խոր, անցանկալի

⁸ Լույն տեղում։

⁹ Լույն տեղում, էջ 130։

¹⁰ Լույն տեղում, էջ 13։

հաստատականություն, որն առավել խորն էր, քան գիտակցությունը»¹¹։ Մակայն կյանքի, շրջապատի հանդեպ ամենայն հետաքրքրություն կորցրած տղամարդուն իրականություն է վերադարձնում միայն գերված արտադրի կանչը, որն ազդարարում էր ապրելու տենչը, անգամ կյանքի հանդեպ տարած հաղթանակի կարևորագույն նշանակությունը։ Ուստի բնավ պատահական չէ, որ հետագայում հիասթափված ու վհատված տղամարդը որոշում է շրջագայել աշխարհով մեկ ուղեկից ունենալով միայն արտադրին, որին նա ազատություն է շնորհում։ Ասել է թե՛ արտադրը խորհրդանշում է Հիսուսի հոգեկան երկվությունը, ուր գերակշռում է ազատության ծարավը։ Այլ կերպ ասած՝ արտադրը Փրկչի անցած կյանքի համապարփակ իմաստն է. «Երիտասարդ արտադրը սիրելի էր նրան, քանի որ կանչում էր կյանքի հանդեպ անօգնական հրապույրից դրդված և արդյունքում՝ ավարտում ոտքից կապված լինելու անօգնական ստորացմամբ»¹²։ Բայց պատումի հետագա զարգացումը ցույց է տալիս, թե ինչպես է հարություն առած տղամարդը, որ իբրև հեքիմ արտադրի հետ շրջում էր աշխարհում, թույլևիև վերադարձնում է իրեն հարազատ միջավայր ու պարզևս բաղձալի ազատություն։ Այս դրվագով վիպասանը կարծես ընթերցողին նախապատրաստում է Հիսուսին սպասող հետագա ճակատագրին։

Պատմվածքի մեկ այլ կարևոր դրվագ է Հիսուսի և Մարիամ Մագթաղիկնեցու հանդիպումը, որը պատկերում է Ուսուցչի՝ սեփական անցյալի վերաիմաստավորումն ու Մագթաղիկնեցու տարակուսած հիասթափությունը։ Այս ճակատագրական հանդիպումը կայանում է երբ հարություն առած տղամարդը վերադառնում է այգի (հայտնի է, որ անցյալը միշտ էլ ենթագիտակցորեն ուղղորդում է ցանկացած անհատի), քանի որ նրան մատենել էին հենց այդ վայրում, ու դասարկ դամբարանի առջև տեսնում է ողբացող Մարիամ Մագթաղիկնեցուն։ Կիևը հրճվանքով ու անսահման կարոտով ընդառաջ է ելնում՝ փորձելով փարվել իր Ուսուցչին, բայց վերջինս ստոնարտորեն կանխում է նրան, արգելում անգամ դիպչել իրեն՝ պատճառաբանելով, որ դեռևս անկարող է կյանք վերադառնալ ու շփվել կենդանի մարմնի հետ։ Այս երկուսի միջև ծավալվում է խորիմաստ ու նշանակալից զրույց, որն ընթերցողի համար պարզ է դարձնում Հիսուսի կրած հիասթափության անտանելի խորությունն ու հոգում կուտակված անհատնում մաղձը։ Ուսուցչի վերադարձի վերաբերյալ Մագթաղիկնեցու անձկալի հարցին ի պատասխան հարություն առած տղամարդը

¹¹ Լույն տեղում, էջ 131։

¹² Լույն տեղում, էջ 139։

պատասխանում է. «Այն, ինչը վերջացել է արդեն, ավարտվել է, իսկ ինձ համար անցյալն ավարտված է Գեոի հոսանքն այնքան ժամանակ կհոսի, որքան որ երբ անձրևաջրեր լցվեն նրա մեջ, սպա այն կչորանա: Ինձ համար կյանքն ավարտված է»¹³: Այս առաջին հայացքից ոչ այնքան համոզիչ թվացող հայտարարությանը հաջորդող խոսքերը պատկերում են Հիսուս-մահկանացուի հոգեկան տվայտանքները. «Իմ հաղթանակն այն է, որ ես չեմ մահացել: Ես իմ առաքելությունից երկար ապրեցի և այլևս դրա մասին լսել չեմ ուզում: Դա իմ հաղթանակն է: Ես փրկվեցի իմ միջամտությունից ու մահվանից և շարունակում եմ մարդ մնալ: Ես դեռ երիտասարդ եմ, Մազթադիեն՝, անզամ միջին տարիքի չեմ հասել: Ես ուրախ եմ, որ այս ամենն ավարտվել է: Դա պետք է այդպես էլ լիներ: Բայց հիմա ես ուրախ եմ, որ այդ ամենն ավարտվել է, և ավարտվել է նաև իմ միջամտությունը: Ուսուցիչն ու Փրկիչը մեռած են իմ ներսում, ես հիմա կարող եմ իմ գործով զբաղվել, ապրել իմ սեփական միայնակ կյանքով»¹⁴:

Այնևայտ է, որ լուսինայան Հիսուսն առանց զույգ-ինչ արտասանքի կտրում է անցյալին կապող թելերն ու հայտարարում. «Մահը փրկեց ինձ իմ սեփական փրկությունից... Իմ հանրային կյանքը, իմ սեփական ինքնակարևորման կյանքն ավարտված է»¹⁵: Սակայն, ինչպես ցանկացած մահկանացու, նա նա ծանրութեթն է առում անցյալի իր սպրած կյանքն ու վերագնահատում սեփական սխալները. «Իսկ իմ առաքելությունն իրականացնելիս ես էլ չափն անցա: Ես տվեցի ավելին, քան ստացա, իսկ դա նույնպես դժբախտություն է ու սեպիատություն: Այնպես որ Պիղատոսն ու բարձրագուս հոգևորականները փրկեցին ինձ իմ սեփական չափազանցված փրկությունից: Ապրելու մեջ ես չափազանցություն մի՛ արա, Մազթադիեն: Դա սոսկ մեկ այլ մահ է նշանակում»¹⁶: Գրողը զագաթնակետին է հասցնում վերակենդանացած Հիսուսի՝ մահից ազատված և սովորական հիասթափված մահկանացուի վերածված կերպարի կերտումը, երբ վերջինս Մազթադիենցուց դրամ է խնդրում, ու երբ, պայմանավորվածության համաձայն, երեք օր անց կրկին հանդիպում է նրան նույն վայրում և ի թիվս այլ կանանց տեսնում նաև սեփական մորը, կրկին մերժում է մոտենալ նրանց և այս անգամ նա պարզապես դրամ է խնդրում: Իսկ Մարիամ

¹³ Լույն տեղում, էջ 136:

¹⁴ Լույն տեղում:

¹⁵ Լույն տեղում:

¹⁶ Լույն տեղում, էջ 137:

Մագթադիներեն հայտնվում է անբացատրելի տարակուսանքի մեջ, քանի որ «Հարություն ասած այս տղամարդը նրա երագանքի մահն էր»¹⁷:

Իսկ Հիսուսն ինքը, անդրադառնալով իր իսկ անցյալին, մտորում է. «Ես ստիպեցի նրանց ապրել, այնպես որ նրանք էլ ստիպեցին ինձ մեռնել: Մտիպելու պարագայում միշտ էլ այդպես է: Ձարհուրանքը սպանում է առաջընթացը: Հիմա ժամանակն է, որ ես միայնակ լինեմ»¹⁸: Քաղձայի միայնությունը լուրբեսյան հերոսին հազորդում է թվացյալ երջանկության զգացում, ուստի նա ինքն իրեն ինչ-որ տեղ համոզում է. «Տարօրինակ է երևութական աշխարհը, միաժամանակ՝ կեղտոտ ու մաքուր: Եվ ես էլ եմ այդպիսին: Քայց ես առանձնանում եմ: Իսկ կյանքը տարբեր կերպ է անկայծում: Ինչու էի ես ուզում, որ այն միանման անկայծեր: Քարոզը նման է ցեխի հետ խաղալուն, երբ շաղախում ես ցեխն ու փակում շատրվանները, այդպես է նաև սաղմոսը կամ երգը: Ես սխալվեցի: Ես հասկանում եմ, որ նրանք ինձ մահապատժի ենթարկեցին, որովհետև քարոզում էի: Քայց նրանք չկարողացան ինձ վերջնականապես մահապատժի ենթարկել, քանի որ հիմա ես հարություն եմ առել իմ սեփական միայնության մեջ և ժառանգել եմ աշխարհը, քանի որ հավակնություն չունեմ դրա հանդեպ: Եվ ես միայնակ կլինեմ կյանքի բոլոր պեկոծությունների մեջ, նախ և առաջ ես ընդմիշտ միայնակ կլինեմ»¹⁹:

Թվում է՝ հեղինակը գտել է իր գրական հերոսին հոգեհարազատ հանգուցալուծումը, սակայն նա հմտորեն շեղում է պատումի ընթացքը, և պատմվածքի երկրորդ մասում հարություն ասած տղամարդը բազում դեգերումներից հետո հայտնվում է եզիպտոսում ու հանգրվան գտնում Իսիդայի տաճարի քրմուհու մոտ: Եվ անա ժայտերի վրա ծվարած հեթանոսական տաճարը Հիսուսի համար վերածվում է փրկության - խարիսխի, նա իր իսկ ներսում զգում է նոր մարդու ծնունդը. «Ապա իր ներսի լիակատար մթության մեջ նա կամաց-կամաց զգաց ինչ-որ շարժում: Արևածագ, մի նոր արև: Մի նոր արև էր ծագում նրա ներսում՝ նրա կատարյալ մթությամբ պատված ներաշխարհում: Նա շուեչը պահած, սարսափով լի, հույսից դողահար սպասում էր... Հիմա ես ես չեմ, ես ինչ-որ նոր բան եմ»²⁰: Իսկ, ինչպես հայտնի է, նոր կյանքի արշալույսը ծայր է առնում սիրուց, և լուրբեսյան Հիսուսը գտնում է ճշմարիտ սերը: Մակայն էթե նրան պատած հոգեկան խռովքն ունենար այսքան պարզունակ

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 138:

¹⁸ Նույն տեղում էջ 142:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 144:

²⁰ Նույն տեղում, էջ 168:

հանգուցալուծում, դժվար թե նման դյուրին ավարտն ընթերցողին պարզեր անմեկնելի հերապույր, ուստի գրողը գտնում է ուրույն մոտեցում և համոզիչ ավարտ. Հիսուսը հետադարձ հայացք է նետում անցած ուղու, մեկ անգամ ևս վերագնահատում իր նախկին կյանքն ու գտնում դավաճանված լինելու բուն պատճառը. «Ես երանց բոլորին խնդրել եմ ծառայել ինձ իրենց մահացած սիրով: Ու վերջում երանց առաջարկել եմ իմ սեփական մահացած սերը: Ահա մարմինս վերցրե՛ք և ճաշակե՛ք... իմ դիակը»²¹: Եվ միայնության մեջ անոթահար Հիսուսը մտորում է. «Ի վերջո ես ցանկանում էի, որ երանք սիրեն մահացած մարմնով: Եթե ես Հուդային համբուրի կենդանի սիրով, ես ինձ էրբեք մահվամբ չէր համբուրի: Գուցե ես ինձ իմ մարմնի մեջ էր սիրում, իսկ ես ուզում էի, որ ես ինձ սիրեր առանց մարմնի, դիակի սիրով»²²: Այսինքն ըստ լուրենայան կենսափիլիսոփայության Հիսուսը մերժվել ու խաչ է բարձրացել, քանի որ պարտադրել է համամարդկային սերը, որը չի կարող երբևէ գոյություն ունենալ. ըստ երա-կա միայն մեկ իրական սեր տղամարդու և կնոջ, որը և պայմանավորում է կյանքի իմաստը և չի ճանաչում ընդունված որևէ սահմանափակում, անգամ կրոնական: Բայց, ինչպես ամեն մի ավետաբեր երևույթ, այն իբրև ուղեկից ունի չարիքը, որը հավերժաբար սնուցվում է մարդկության իր համար ստեղծած զաղափարական շղթաներից, հարություն առած տղամարդու և Իսիդայի տաճարի գեղեցկուհի քրմուհու սիրավեպը, որն անգամ ընկալվում է սպասվող մանկան թովիչ հեռանկարով, խաթարվում է նույն քրմուհու մոր միջամտությամբ, որը փորձում է սպանել Հիսուսին, քանի որ երա մեջ տեսնում է իր կրոնական թշնամուն: Ուստի Հիսուսը, որին, ի դեպ, երիտասարդ քրմուհին համարում էր հարություն առած Օսիրիսը և գուցե սիրում էր հենց այդ պատճառով, կրկին բռնում է այս անգամ արդեն հարկադրված փախուստի ճամփան. ես հետևում է՝ փրկելով սեփական կյանքը, ու պարտրված է լուսավոր հույսերով: Նախկին հիասթափված տղամարդը վերածվել էր ապրելու տենչով համակված լավատես անհատի, որն այլևս չի մեկուսանում աշխարհից, այլ թրթիռով սպասում է վաղվա օրվան փոքրիկ մանկանը, որը և է ճշմարիտ Հարությունը. «Ես ցանկեւ եմ իմ կյանքի ու հարության սերմը և իմ հետքն եմ թողել այս կնոջ վրա՝ ընտրելով երան, ու մարմնիս մեջ ես տանում եմ երա օժանելիքի բույրը, որ նման է վարդերի եույթանը: Ես սիրելի է ինձ իմ կյանքի կես ճանապարհին: Բայց ոսկին ու սողացող օձը քուն մտնելու համար նորից գալարվեցին իմ ծափ

²¹ Նույն տեղում, էջ 166:

²² Նույն տեղում:

արմատների մոտ»²³։ Ուշագրավ է, որ պատմվածքի ավարտին հերոսին այցելած մտերիլ թեպետ մի փոքր մաղձոտ են, բայց լի են հաստատակամությամբ։ Հիսուսը հեռանում է՝ արտաբերելով հեղինակի պատգամը։ «Ուրեմն թող եավակը տանի ինձ հեռու։ Վաղը մեկ այլ օր է»²⁴։

Հ. Ա. Շարուրյան

Հոգու զարթոնքը Պեյվիդ Լուրենսի
«Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքում
Ամփոփում

Հոդվածը նվիրված է անգլիացի նշանավոր գրող Պեյվիդ Հերբերտ Լուրենսի «Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքում հոգու զարթոնքի խնդրի ուսումնասիրությանը։ Այն բացահայտում է լուրենսյան լուրահատուկ կրոնափիլիսոփայական հա-յացքները, որոնք մարմնավորված են պատմվածքի գլխավոր հերոսի՝ հարություն առած Հիսուսի կերպարում։ Ըստ այդ մտայնման՝ Հիսուսը բնավ էլ հարություն չի առել, այլ նրան պարզապես խաչից իջեցրել են ժամանակից շուտ, և եւ ուշքի գալով շարունակել է ապրել։ Մակայն պատմվածքն ուշագրավ է նաև Հիսուսի հոգևոր տանջանքների պատկերմամբ, ինչպես նաև վերջինիս՝ նոր կյանք սկսելու հստակ մտադրության դրսևորմով, նախկին կյանքից հրաքափված Հիսուսը սիրահարվում է եգիպտական տաճարի քրմուհուն ու որոշում որպես հասարակ մանկանացու բացել իր կյանքի նոր էջը։

А. А. Шарурия

Пробуждение души в рассказе Дейвида Лоуренса
«Человек, который умер»
Резюме

Статья посвящена анализу проблемы пробуждения души в рассказе знаменитого английского писателя Дейвида Гербердта Лоуренса «Человек, который умер». В нем раскрываются своеобразные религиозно-философские взгляды Лоуренса, воплощенные в образе главного героя рассказа – воскресшего Иисуса. Согласно подобному подходу, Иисус вовсе не воскресал, а его просто раньше времени сняли с креста, и, придя в себя, он продолжал жить. Но рассказ вызывает интерес и с точки зрения описания душевных

²³ Lawrence D.H., "The Man Who Died", "Love Among the Haystacks and other Stories", Penguin books, 1985, London, p 173

²⁴ Նույն տեղում։

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

страданий Иисуса, а также проявления его четкого намерения начать новую жизнь: разочарованный в прошлой жизни, Иисус влюбляется в жрицу египетского храма и решается как простой смертный открыть новую страницу в своей жизни.

H. A. Sharuryan

The Revival of Soul in David Herbert Lawrence's Story "The Man Who Died"

Summary

The article is devoted to the study of the issue of soul revival in the story "The Man Who Died" by the famous English writer David Herbert Lawrence. It reveals Lawrence's peculiar religious philosophical ideology which is embodied in the main character of the story, i.e. resurrected Jesus. According to this approach Jesus is not resurrected as he was taken down from the cross before he managed to die and by coming to his senses he continued to live. But the story is notable also due to the depiction of Jesus's spiritual tortures, as well as, for his clear intention to start a new life: Jesus, who is disappointed from his previous life falls in love with the priestess of an Egyptian temple and decides to open the new page of his life as a simple mortal.

ԲՈՎԱՆՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԵԶԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՈՒՍԱՆԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Գույնի խորհուրդը Համո Մահյանի չափանոյում **3**

ԻՇԽԱՆ ԴԱՂՅԱՆ

Հրաշապատում երազի սիմվոլիկան **10**

ԹԱՄԱՐԱ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

17-րդ դարի աշխարհաբար առաջին տպագիր գրքերի լեզվի ոճական բնութագիրը **23**

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՌՈՒԶԱՆ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Ջեյմս Ջոյսի արձակի թարգմանության լեզվաոճական առանձնահատկությունների շուրջ **33**

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՇԱՐՈՒՐՅԱՆ

Հոգու զարթոնքը Դեյվիդ Լոուրենսի «Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքում **43**

ԼՈՒՍԻՆԵ ԳԱՍՏՅԱՆ

Պատմության գոյապաշտական հայեցակարգը Պերճ Ջեյթունցյանի «Արշակ Երկրորդ» վեպում **55**

ՎԱՆՈ ԵՂՈՒՑՅԱՆ, ԱՆԻ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Մի կորահայտ թուրքերեն երգ աշուղ Քուչակից **66**

ԼԻԼԻԹ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

Մանկության վերնուշը Վախթանգ Անանյանի պատմվածքներում **76**

ԼՈՒՍՅԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՅՄ

Հակոբ Պարոնյանի մանկական պարբերականի ստեղծագործական պատմության ուրվագիծ **82**

ՆԱՐԻՆԵ ԿԱՐԱՆԱՑՄԱՆ

Սարգիս Կահագնի «Արշիլ Կորթի» կենսագրական վեպը **91**

ՏԱԹԵՎԻԿ ՄԵՐՁՆՑՄԱՆ

Բարոյական անկման նարդոյան ընկալումները (Վնպոպ, «Թե ի նչ եղավ հետո...», «Աղամամություն») **99**

ԱՆՈՒՇ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

Մանկագրությունը Հ. Ղուկասյանի ստեղծագործության համատեքստում **114**

ՆՈՆԱ ԴԱՎԹՅԱՆ

Արգենտինահայ երիտասարդ սերնդի հայապահպան որոնումները «Կար ու չկար» պատմվածքների ժողովածուում **127**

ԼԵՒՈՆ ՈՒՆԵՐՍԵՀ ԱՔՐԱՆ ԱՆՈՑՄԱՆ

Ս. Երրորդության նարեկացիական ըմբռումը «Մատենանոցի դրամատիկան» երկում **132**

ԷՂԳԱՐ ԱՊՐԵՍՅԱՆ

«Պապ թագավոր»-ի կերպարն ըստ Մտեփան Ջորյանի ու Ամիանոս Մարկելիևոսի **147**

ՄԵՐԻ ՄԱՍՍՈՒՂՅԱՆ

Շնտանիքի և բարոյականության խնդիրները Հակոբ Խաչիկյանի «Ամառ առանց այգաբացի» վեպում **152**

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆԱՆԻՏ ԼԱՆԱԲԵԳՅԱՆ, ԼՈՒՍԻՆԵ ՄԻՐՁՈՑՄԱՆ

Անգլերենի դարձվածաբանական միավորների ուսուցումն ՀՀ ուսումնական հաստատություններում (դպրոցներում և ջուհիներում) **160**

ՇՈՎԻՆԱՐ ՇԱՀԻՐՅԱՆ, ՄԵՏԱՔՍՅԱ ՔԱՂԵՎՈՍՅԱՆ Անգլերեն լեզվի արտասանության ուսուցումը ՀՀ հիմնական դպրոցի տարրական դասարաններում	169
ԿԱՐՆԵ ՊԱՊԻԿՅԱՆ, ՄԵԼԱՅԱ ԱՆԴՆԱՍՅԱՆ Ձեռարվեստի ուսուցումը հանրակրթական դպրոցում մշակութային գործընկերային դիմակայելու միջոց	181
ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ Կոմիտասի մանկավարժական գործունեությունը	187
ՕԼԳԱ ՂԱՎԹՅԱՆ Մուրացանի «Գեորգ Մարգվետուկի» պատմավեպի ուսումնասիրումը ավագ դպրոցում	191
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՑԹ	
ՎԱՀԱԳՆ ՀԱԿՈՐՅԱՆ Երևանի խանությունը 1780-ականներին տարածաշրջանային քաղաքական իրադրության համատեքստում	200
ՄԱՐԻՆԵ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Հայաստանը հին և միջնադարյան քարտեզագրության մեջ	210
ВАРДИТЕР ГАМАГЕЛЯН От станковой серийности к декоративно-монументальному единству. О некоторых аспектах творчества живописца, графика, монументалиста Григора Ханджяна	219
ԱՂՎԱՆ ՄԽԹԱԴՅԱՆ Արա Բեքարյանի գրքի նկարագրողումները	227